

วิกเจ้าวอ คณะละครเวียดนาม และคุกกลางเวียง บนถนนอินทงยศแห่งเมืองลำพูน

กำลังเป็นกระแสเกรียวกราวสนั่นโลกโซเชียลเลยทีเดียวสำหรับจังหวัดลำพูน เพราะได้ปรากฏเสียงชื่นชมทำนองว่าช่วงไม่กี่ปีมานี้ ลำพูนมีความเจริญรุดหน้าอย่างมาก โดยเฉพาะการที่บริเวณเมืองเก่าถูกชุบชีวิตชีวาให้ฟื้นคืนอีกครั้ง ทั้งยังอบอวลด้วยลมหายใจใหม่ ๆ ผสมผสานไปพร้อม ๆ กัน

ชาวลำพูนมักติดพ้อว่าจังหวัดของตนเป็นเพียงทางผ่านไปสู่อื่น ๆ จึงมีค้อยมีใครแวะเวียนมาเที่ยวชมสักเท่าใดนัก ทั้ง ๆ ที่บรรยากาศเปี่ยมด้วยกลิ่นอายวัฒนธรรมความเป็นเมืองประวัติศาสตร์อันเล่าขานว่ายาวนานเกือบ 1,400 ปี เก่าแก่ยิ่งกว่าเมืองเชียงใหม่เสียอีก

ความรู้เกี่ยวกับลำพูนมักได้รับการผูกโยงเข้ากับความโบราณนับพัน ๆ ปี แน่นนอนว่าพอเอ่ยปากถึงเมืองนี้ ใคร ๆ ก็คงจะนึกเห็นภาพของพระธาตุดุริฎุญชัย เจ้าแม่จามเทวี และพระรอดเป็นหลัก ทว่าครั้นจะกล่าวถึงเรื่องราวของเมืองลำพูนและชีวิตประจำวันของชาวลำพูนในหัวเวลาราวหนึ่งร้อยปีที่แล้วมานั้น คนส่วนใหญ่กลับคิดไม่ค่อยออกว่ามีอะไรน่าสนใจบ้าง

แหละนั่นคือภารกิจของผมเมื่อช่วงต้นทศวรรษ 2560 ซึ่งการลงพื้นที่ในครั้งนั้นทำให้ผมค้นพบว่า ลำพูนคือเมืองที่มีแง่มุมประวัติศาสตร์สนุก ๆ และวัฒนธรรมน่าทึ่งมากมายแฝงเร้นอยู่

ย้อนกาลเวลาไปยังช่วงเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2562 จนถึงกลางปี พ.ศ. 2563 ผมได้รับมอบหมายให้ลงพื้นที่เก็บข้อมูลและสัมภาษณ์ชาวลำพูนหลายสิบรายเพื่อจัดทำประวัติศาสตร์ของเมือง ซึ่งทางเทศบาลเมืองลำพูนนำโดย **ท่านโกบูน ประภัสร์ ภูเจริญ** นายกเทศมนตรี และคณะให้ความอนุเคราะห์ เอื้ออำนวยความสะดวกและคอยดูแลพวกเราอย่างอุ่นหนาฝาคั่ง กระบวนการเก็บข้อมูลและสัมภาษณ์ในครั้งนั้นดำเนินไปอย่างราบรื่น หากต้องมาชะงักงันลงเนื่องจากสถานการณ์โควิด-19 (COVID-19)

ผมและเพื่อนหนุ่มคือ **ภาสวรร สัมภ์ศร** ประเดิมลงพื้นที่ปฏิบัติงานในเมืองลำพูนครั้งแรกสุดตั้งแต่วันจันทร์ที่ 24 จนถึงวันพุธที่ 26 มิถุนายน พ.ศ. 2562 ซึ่งการที่จะทำความเข้าใจและมองเห็นภาพของนครลำพูนนั้น เราหลีกเลี่ยงมิได้เลยที่จะต้องทำความรู้จักกับ **ถนนอินทงยศ** อันเป็นถนนสายหลักที่ตัดผ่านบริเวณศูนย์กลางของเมือง

ชื่อ **“ถนนอินทงยศ”** มีที่มาจากนามของ **เจ้าอินทงยศโชติ** ผู้ครองนครลำพูนองค์ที่ 9 ในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2441-2454 ซึ่งถือเป็นสมัยที่นครลำพูนได้รับการพัฒนาในด้านคมนาคมอย่างยิ่ง เพราะปรากฏการตัดถนนหลายสายเลย

ตลอดสายถนนอินทงยศเป็นที่ตั้งของสถานที่สำคัญมาตั้งแต่อดีตจวบปัจจุบัน ทั้งวัดพระธาตุดุริฎุญชัย คู่มุเจ้านครลำพูน ศาลากลางจังหวัด ศูนย์กลางราชการ และอาคารร้านค้าต่าง ๆ

กล่าวได้ว่าถนนสายนี้มีความผูกพันกับวิถีชีวิตของชาวลำพูนและสะท้อนให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงของเมืองมาทุกยุคสมัย

ในการลงพื้นที่เก็บข้อมูลนั้น ผมพบว่าผู้ให้สัมภาษณ์หลายท่านมักเอ่ยพาดพิงถึงความมีชีวิตชีวาของถนนอินททยงยศบ่อยหน พอรับฟังมากเข้า ผมจึงถือโอกาสทอสองเท้าก้าวออกไปตามบาทวิถีของถนนสายนี้ แล้วก็หยุดยืนทอสองตาไปยังตึกอาคารต่าง ๆ ด้วยความที่ผมได้สัมภาษณ์ชาวลำพูนหลายท่านซึ่งส่วนใหญ่ล้วนอยู่ในวัยชราผ่านวิธีการของประวัติศาสตร์บอกเล่า (Oral History) ประกอบกับผมเองเคยฝึกฝนการใช้สายตาแบบผู้เขียนบทกวี ซึ่งจะต้องหมั่นพิจารณาว่า ณ จุดหนึ่งทีปัจจุบันแลเห็นเป็นสิ่งนี้ เราสามารถมองเห็นความเป็นสิ่งอื่น ๆ ที่เคยดำรงอยู่มาก่อนหน้าบ้างหรือไม่

ดังนั้น จึงมีอยู่สองบริเวณบนถนนอินททยงยศที่เมื่อผมหยุดยืนมองแล้ว พลันเกิดจินตนาการเห็นภาพแห่งอดีตที่รายล้อมตัวตึกอาคาร พร้อมทั้งดื่มน้ำดื่มดำเรื่องราวที่ไหลล้นพรุ้งพรุ้งออกมา

บริเวณแรกคือ **ธนาคารกรุงเทพ สาขาลำพูน** ที่ตั้งอยู่ริมถนนฝั่งตรงข้ามกับที่ทำการไปรษณีย์ลำพูน ซึ่งถ้ามองผาดเผินก็ดูจะเป็นตึกของธนาคารธรรมดา ๆ ทั่วไป ทว่าด้วยข้อมูลจากการที่ผมได้สัมภาษณ์ชาวเมืองลำพูนอาวุโสหลายท่านในช่วงวันที่ 24-26 มิถุนายน พ.ศ. 2562 อันได้แก่ **คุณแสงเดือน เพ็ชฌุไพศิษฏ์** อายุขณะนั้นคือ 90 ปี, **คุณไถน เตชะพันธุ์** อายุขณะนั้นคือ 83 ปี และ **คุณเมืองใจ เสาวภาชี** อายุขณะนั้นคือ 76 ปี จึงได้บันดาลให้ผมแว่วยินเสียงของความเป็นถิ่นจากวันวานเสียอย่างรื่นรมย์ นั่นเพราะพื้นที่ของธนาคารกรุงเทพในปัจจุบัน เคยเป็นตลาดหรือโรงมหรสพมาก่อน

คุณแสงเดือน ซึ่งมีบ้านใกล้ชิดกับธนาคารกรุงเทพเป็นผู้ให้ข้อมูลนี้ ส่วน **คุณไถน** และ **คุณเมืองใจ** ก็ช่วยกันเล่าเสริมว่าชาวลำพูนเรียกขานตลาดและโรงมหรสพว่า **“กาดเจ้าวอ”** หรือ **“วิกเจ้าวอ”** เนื่องจากเจ้าของพื้นที่ดั้งเดิมคือ **“เจ้าวอ”** หรือ **เจ้าวรทัศน์ ณ ลำพูน**

เจ้าวรทัศน์ เป็นโอรสใน **พลตรี เจ้าจักรคำขจรศักดิ์** เจ้าผู้ครองนครลำพูน องค์ที่ 10 ซึ่งเป็นองค์สุดท้าย กับ **เจ้าหญิงแบกแก้ว**

ท่านสำเร็จธรรมศาสตร์บัณฑิตจากมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง เคยดำรงตำแหน่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดลำพูน 2 สมัยจากการเลือกตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2481 และ พ.ศ. 2500 ทั้งยังเคยเป็นรัฐมนตรีสั่งราชการกระทรวงมหาดไทย

ตามปากคำของผู้ให้สัมภาษณ์ ลักษณะของ **“วิกเจ้าวอ”** เป็นอาคารไม้หลังคารูปหน้าจั่วมุงสังกะสี พอผ่านประตูทางเข้าไปข้างใน เบื้องหน้าจะเห็นเวทียกสูงจากพื้นพร้อมทำฉากหลังด้านซ้ายและด้านขวาจะจัดวางม้านั่งยาวปราศจากพนักพิงเรียงเป็นแถว ๆ สามารถเลือกนั่งได้ตามใจ ตรงกลางจะเป็นช่องทางเดิน และมีประตูทางออกอีกสองประตูด้านข้าง

คณะมหรสพที่แวะเวียนมาทำการแสดงอยู่ประจำ ส่วนมากเป็นพวกลิเก นาน ๆ ที่จะมีจ๊วบ้าง มีวงดนตรีบ้าง มีภาพยนตร์ขาวดำที่ใช้เสียงคนพากย์มาจัดฉาย บางทีก็มีการจัดให้ชมมวย

คณะนักแสดงกลุ่มหนึ่งที่เคยมาจัดแสดง ณ “วิกเจ้าวอ” อยู่นานหลายเดือนในช่วงทศวรรษ 2490 คือ คณะละครเร่ของชาวเวียดนาม ซึ่งมาเปิดการแสดงละครคล้าย ๆ กับการเล่นละครเวที ข้อมูลนี้ชวนให้ผมรู้สึกตื่นเต้นครامครัน

ตามคำบอกเล่าของ **คุณไถน** และ **คุณเมืองใจ** ทำให้ทราบว่า ชาวเวียดนามจะทำการแสดงละครตลกกลางคืน ในวิกจะไร้แสงไฟฟ้า หากมีตะเกียงเจ้าพายุแวนไว้ ยิ่งบริเวณหน้าเวทีที่จะพบตะเกียงแวนไว้หลายดวง แม้บทพูดของตัวละครจะสื่อสารเป็นภาษาเวียดนาม หากมีคนไทยที่คอยติดสอยห้อยตามคณะละครมาช่วยส่งเสียงพากย์เป็นภาษาไทยให้ฟัง คำรับชมจะเก็บตรงประตูทางเข้าในราคาหนึ่งบาท และบริเวณใกล้ ๆ หน้าวิกจะมีพ่อค้าแม่ค้ามาขายขนมอยู่ไม่กี่ร้าน บางครั้งบางครั้งก็จะมีคนมาขายไอศกรีม

คณะละครเวียดนามไม่เพียงมาทำการแสดงเพื่อสร้างความบันเทิงให้กับชาวลำพูนอย่างเดียวเท่านั้น พวกเขายังเล่นละครเพื่อแสวงหาเงินรายได้ แล้วส่งไปให้ขบวนการเวียดนาม (Viet Minh) หรือ สันนิบาตเพื่อเอกราชเวียดนามที่ก่อตั้งโดย **โฮจิมินห์** (Ho Chi Minh) ใช้จ่ายในการต่อสู้เรียกร้องเอกราชของเวียดนามออกจากอาณานิคมฝรั่งเศสด้วย

คณะละครเวียดนามได้มาจัดแสดงที่ “วิกเจ้าวอ” จวบจนกระทั่งขบวนการเวียดนามสามารถรบชนะฝ่ายฝรั่งเศสได้ในยุทธภูมิเดียนเบียนฟู เมื่อปี ค.ศ. 1954 (ตรงกับ พ.ศ. 2497) ซึ่งเป็นเหตุให้ฝรั่งเศสยอมถอนตัวออกจากเวียดนาม และกลายเป็นจุดสิ้นสุดของยุคแห่งอาณานิคมฝรั่งเศสในอินโดจีน

เพื่อให้คุณผู้อ่านได้ร่วมสัมผัสบรรยากาศสันทนาการซึ่งผมและเพื่อนหนุ่มลงพื้นที่เก็บข้อมูลในเมืองลำพูน ก็จะขอยกเสียงเล่าของ **คุณไถน** ชายชราชาวลำพูนผู้เกิดในปี พ.ศ. 2479 มาแสดงไว้ด้วย โดยผมสัมภาษณ์ **คุณไถน** เมื่อช่วงเช้าของวันพุธที่ 26 มิถุนายน พ.ศ. 2562 ณ บ้านพักข้างวัดศรีบุญเรือง

ผู้สัมภาษณ์ (อาชญาสิทธิ์): วิกเจ้าวอนี้ เปิดไว้เฉย ๆ พอคณะไหนผ่านมาก็จะแวะมาเล่นมาแสดงได้ แล้วไม่มีคณะประจำอยู่นาน ๆ หรือครับ

คุณไถน: มันมีอยู่ช่วงหนึ่ง ที่มาอยู่นานก็พวกเวียดนาม

ผู้สัมภาษณ์ (อาชญาสิทธิ์): คนเวียดนามมาเล่นลิเกหรือครับ

คุณไถน: มาเล่นละคร เล่นในโรงเลย เวียดนามตอนนั้นนี่อึ้งตึ้งนั่ง กำลังจะ เขาเรียกอะไรนะ กู้เอกราช แล้วก็ส่งคนเข้ามาหาตั้งค์

ผู้สัมภาษณ์ (อาชญาสิทธิ์): อ้อ เข้ามาลำพูนด้วยหรือครับ ลักปีเท่าไรได้ พ.ศ.เท่าไรครับ ที่คณะละครเวียดนามมา

คุณเอน: ปีที่ละครเวียดนามมา ก็จำไม่ได้

ผู้สัมภาษณ์ (อาชญาสิทธิ์): ตอนนั้นคุณตาเป็นหนุ่มแล้ว หรือยังเป็นนักเรียน

คุณเอน: ก็เป็นนักเรียนนี่แหละ เป็นนักเรียนอยู่ มันจะเข้ามาแบบชนิดที่ว่ามาทำไอติมขาย

บ้าง ทำอะไรบ้าง

ผู้สัมภาษณ์ (อาชญาสิทธิ์): ไอติมเป็นแท่ง ๆ ไซไหน

คุณเอน: เป็นแท่ง

ผู้สัมภาษณ์ (อาชญาสิทธิ์): คนเวียดนามทั้งหมดเลยหรือครับ

คุณเอน: คนเวียดนาม

ผู้สัมภาษณ์ (อาชญาสิทธิ์): แล้วพวกเขาถูกตำรวจจับบ้างไหม

คุณเอน: ไม่จับหรอก โอ๊ย ตอนนั้น เขาไม่ทำอะไรเท่าไร ไ้คนจะเข้าเมืองออกเมืองเนี่ย มันจะเข้ามาอยู่เลย หรือไม่เลยก็ไม่รู้สมัยนั้น

ผู้สัมภาษณ์ (อาชญาสิทธิ์): สื่อภาษากันรู้เรื่องไหมครับ พวกเขาพูดภาษาเวียดนามหรือคำเมือง

คุณเอน: มันก็แสดงโดยพูดภาษาเวียดนาม แล้วมีคนพากย์

ผู้สัมภาษณ์ (อาชญาสิทธิ์): เป็นคนเมืองหรือครับ คนที่พากย์เสียง

คุณเอน: คนที่มาพร้อมกับคณะนี้แหละ ที่พากย์เสียง

ผู้สัมภาษณ์ (อาชญาสิทธิ์): แล้วเขาเล่นมาเล่นกันที่วิกไหน วิกจ้าวอนี่เลยรี

คุณเอน: ในโรงลิเกนี่แหละ

ผู้สัมภาษณ์ (อาชญาสิทธิ์): มาอยู่นานไหมครับ เป็นเดือนหรือเปล่า

คุณเอน: โอ๊ย นาน

ผู้สัมภาษณ์ (อาชญาสิทธิ์): หลายเดือนเลยใช่ไหมครับ

คุณเอน: ตอนเล็กเนี่ย ดูเหมือนจะเดียนเบียนฟูแตกแล้วมั้ง

ผู้สัมภาษณ์ (อาชญาสิทธิ์): ทำไมมาอยู่นานจัง แล้วมีคนไปดูทุกวันไหมครับ เล่นกันทุกวันไหมหรือนาน ๆ จะเล่นสักที

คุณเอน: ทุกวันนั่นแหละครับ

ผู้สัมภาษณ์ (อาชญาสิทธิ์): คือจริง ๆ พวกเขาตั้งใจมาเพื่อหาเงิน

คุณเอน: มาหาเงิน ส่งไปให้พวกก๊วยเอกราช

ผู้สัมภาษณ์ (อาชญาสิทธิ์): ได้รายได้ดีไหมครับ เขาคิดค่าเข้านดูสักเท่าไร ราวๆ 1 บาทได้หรือเปล่า

คุณเอน: 1 บาท

ผู้สัมภาษณ์ (อาชญาสิทธิ์): แต่บาทหนึ่ง สมัยนั้นก็ถือว่าแพง

คุณเอน: สมัยนั้น กว๊านเดียวก๊วยไม่ถึงบาท กว๊านหนึ่ง 2 สลึง 50 สตางค์

ยังมีเสียงเล่าของ **คุณเมืองใจ** ชายชราชาวลำพูนผู้เกิดในปี พ.ศ. 2486 ซึ่งผมและ **ภาสวรร** ได้สัมภาษณ์เมื่อช่วงบ่ายของวันพุธที่ 26 มิถุนายน พ.ศ. 2562 ณ บ้านหอสมุดชุมชนใกล้ ๆ วัดสันปายางหลวง ซึ่งเผยให้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับคณะละครเวียดนามเพิ่มเติม

ผู้สัมภาษณ์คนที่ 1 (อาชญาสิทธิ์): แล้วเห็นมีบางท่านบอกว่า เคยมีละครที่มาจากเวียดนามด้วย

คุณเมืองใจ: เวียดนามนั้นมาครั้งหนึ่ง ของเวียดนามนั้นมา แต่ พ.ศ. นั้นจำไม่ได้

ผู้สัมภาษณ์คนที่ 2 (ภาสวรร): ตอนนั้นเขามา มาอยู่ยาวไหมครับ หรืออยู่แป๊บเดียว

คุณเมืองใจ: มาเป็นเดือน มันต้องมีคนแปลเลย

ผู้สัมภาษณ์คนที่ 1 (อาชญาสิทธิ์): ตอนนั้นคุณตาอายุสักกี่ปีได้ครับ ตอนที่วิกมีการมาเล่นละครเวียดนาม เป็นหนุ่มแล้วหรือยัง

คุณเมืองใจ: ละครเวียดนามมา ประมาณสิบกว่าได้ก่อน เพราะว่าละครเวียดนามมามันมีคนแปล สมัยก่อนฟังบู้เอื้อง

ผู้สัมภาษณ์คนที่ 1 (อาชญาสิทธิ์): อ้อ คนเวียดนามพูดฟังไม่รู้เรื่อง แต่มีคนแปลให้ด้วยนะ คนแปลเป็นคนมาจากทางใต้เหมือนกันไหม

คุณเมืองใจ: เป็นคนไทย จากทางใต้มา เหมือนเป็นล่าม

ในการลงพื้นที่เก็บข้อมูลเป็นครั้งที่สองช่วงปลายเดือนกรกฎาคมและต้นเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2562 ผมและ **ภาสวรร** ยังคงได้สัมภาษณ์ชาวเมืองลำพูนอาวุโสหลายท่าน **คุณครูอัษฎัน ศรีวิชัย** หญิงชราชาวลำพูนซึ่งอายุขณะนั้นคือ 79 ปี (เกิดเมื่อ พ.ศ. 2483) ก็เป็นอีกบุคคลหนึ่งที่เคยชมการแสดงของคณะละครเวียดนามที่ “วิกเจ้าวอ” ดังจะยกเสียงเล่าจากการสัมภาษณ์เมื่อวันพฤหัสบดีที่ 1 สิงหาคมปีนั้น ณ บ้านฝั่งตรงข้ามตลาดหนองดอก มาแสดงไว้

ผู้สัมภาษณ์คนที่ 2 (ภาสวรร): อยากถามเรื่องเกี่ยวกับคนเวียดนามมาแสดงละครที่วิกในตลาดเจ้าวอทัศน์ คุณครูเคยได้ไปดูเองหรือเปล่า หรือว่าแค่ได้ยินข่าวมาเฉย ๆ

คุณครูอัษฎัน: ไปดูมาค่ะ

ผู้สัมภาษณ์คนที่ 2 (ภาสวรร): เป็นอย่างไรบ้างครับ

ผู้สัมภาษณ์คนที่ 1 (อาชญาสิทธิ์): พวกเขาพูดภาษาเวียดนามเลยหรือว่าพูดภาษาไทยด้วย

คุณครูอัษฎัน: เป็นละครค่ะ แต่จำไม่ได้แล้วนะค่ะ

ผู้สัมภาษณ์คนที่ 1 (อาชญาสิทธิ์): แต่คนก็ไปดูกันเยอะ ใช่มั้ยครับ

คุณครูอัษฎัน: ค่ะ ดูเยอะ คนมีฐานะหน่อย ก็ไปดูกันทั้งนั้นแหละค่ะ

คณะละครเวียดนามที่จัดแสดงละครเวที ณ วิกเจ้าวรทัศน์ ในช่วงทศวรรษ 2490 นับเป็นเรื่องราวน่าทึ่งมิใช่น้อยสำหรับชาวลำพูนยุคหลัง ๆ เพราะปัจจุบันแทบจะไม่หลงเหลือเค้ารอยจากวันวานให้เห็นด้วยตาเปล่าอีกแล้ว ทว่าในโลกแห่งความทรงจำนั้น ภาพของคณะละครเวียดนามยังคงตราตรึงแน่นกับห้วงรู้สึกนึกคิดของชาวลำพูนรุ่นคุณตาคุณยายผู้มีเลื่อมคลาย

แทบไม่น่าเชื่อว่า ธนาคารกรุงเทพริมถนนอินทยงยศที่ทุกวันนี้หากสัญจรผ่านไปมา ก็ดูเหมือนจะไม่มีอะไรน่าสนใจเป็นพิเศษ แต่ด้วยพลังเสียงเล่าจากวันวานของชาวลำพูน จึงทำให้รอบตัวตึกอาคารแฝงเร้นด้วยประวัติศาสตร์อันเคยสร้างชีวิตชีวาให้กับเมือง

(ธนาคารกรุงเทพ สาขาลำพูน ริมถนนอินทยงยศ, ภาพถ่ายโดย อาชญาสิทธิ์ ศรีสุวรรณ)

(เจ้าวรทัศน์ ณ ลำพูน, ภาพจาก หนังสือ *วรทัศน์รำลึก*)

บริเวณที่สองบนถนนอินทวงยศซึ่งผมมองเห็นภาพอดีตพรุ้งพรูออกมาคือ พื้นที่อันเป็น **พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ทริภุญไชย** ในปัจจุบัน แต่สำหรับชาวลำพูนรุ่นเก่า ๆ ย่อมจะเคยเห็น ประจักษ์ชัดว่าพื้นที่แห่งนี้เคยเป็น **คุกกลางเวียง** หรือ **เรือนจำจังหวัดลำพูน**

หากย้อนไปในยุคโบราณ พื้นที่บริเวณพิพิธภัณฑที่เคยเป็นวัดร้างชื่อว่า **วัดแสนข้าวท้อ** แต่เมื่อ ราว ๆ สองร้อยกว่าปีก่อนนั้น ที่นี่คือ **คุกของเมืองลำพูน**

คุกกลางเวียงแห่งนี้มีลักษณะสร้างด้วยไม้ทั้งกำแพงโดยรอบและป้อมรักษาการณ์ ในสมัยที่ **เจ้าจักรคำขจรศักดิ์** เป็นเจ้าผู้ครองนคร ก็พบหลักฐานของผู้ที่เดินทางจากกรุงเทพมหานครมา เยือนลำพูนได้กล่าวถึงคุกหรือเรือนจำดังกล่าว ดังเช่น **พระยาสุนทรเทพกิจจารักษ์** (ทอง จันทรางศุ) ซึ่งแวะมาเยือนนครลำพูนช่วงกลางทศวรรษ 2460 เขียนเป็นบันทึกไว้ในหนังสือ **ระยะทางไปมณฑล ภาคพายัพ พระพุทธศักราช 2465** มีความตอนหนึ่งว่า *“ในระหว่างถนนวัง ซ้ายถนนมุกดาบรรจบกันมีเรือนจำ ซึ่งเปนเครื่องไม้จริง”*

พอว่าถึงเรือนจำนครลำพูนแล้ว บุคคลผู้ครองบทบาทเกี่ยวกับคุกกลางเวียงแห่งนี้ที่จำเป็น จะต้องเอ่ยนามก็คือ **ขุนลำพูนทัศนทการี** หรือ **เจ้าน้อยแน่น จอมปรีชา** ซึ่งดำรงตำแหน่งพะทำมระง หรือหัวหน้าผู้คุมคุก

คราวที่ **พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว** รัชกาลที่ 7 และ **สมเด็จพระนางเจ้ารำไพ พรรณี พระบรมราชินี** เสด็จพระราชดำเนินเสียบมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพเมื่อปี พ.ศ. 2469 พร้อมทั้งเสด็จมาเยือนนครลำพูนนั้น **ขุนลำพูนทัศนทการี** เป็นหนึ่งในข้าราชการที่ได้เข้าเฝ้า รับเสด็จ ซึ่ง **พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว** ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯพระราชทานแหงบ เงิน ป.ป.ร. ทองคำชั้น 3 ให้แก่ท่านขุนด้วย

ข้อมูลผ่านปากคำของชาวลำพูนอาวุโสเกี่ยวกับคุกกลางเวียงนั้น ผมได้รับทราบมาจากการสัมภาษณ์ **คุณมาลี เทพมณี** (นามสกุลเดิมคือ **โนตานนท์**) ซึ่งขณะนั้นอายุ 88 ปี เมื่อวันที่อังคารที่ 25 มิถุนายน พ.ศ. 2562 **คุณมาลี** เป็นเจ้าของอาคารอินทพาศิษย์อันเป็นอาคารเก่าแก่ริมถนนอินทวงยศ มีที่ตั้งใกล้ ๆ กันกับ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสิรินทรวารีในปัจจุบันหรือเรือนจำจังหวัดลำพูนในอดีต โดย **คุณมาลี** เล่าให้ผมฟังว่า ถ้าย้อนกลับไปในวันวาน ความที่อาคารอินทพาศิษย์กับเรือนจำอยู่ติดกัน เธอจึงเห็นเจ้าหน้าที่ตำรวจประมาณ 4-5 นายเดินตบเท้าผ่านหน้าบ้านทุกวันเพื่อผลักดันมาเข้าเวรเฝ้าคุก ขณะที่พอมองไปยังป้อมรักษาการณ์ก็มีผู้คุมเป็นยามถือปืนคอยระวังทางด้านบุตรสาวของ **คุณมาลี** ซึ่งนั่งฟังอยู่ด้วยก็ได้เล่าเสริมอีกว่า ตอนเธอเด็ก ๆ พอลงชั้นบนของอาคารอินทพาศิษย์ แล้วมองผ่านหน้าต่างไปจะเห็นว่านักโทษทำอะไรบ้างภายในคุก ทั้งการนอน การอาบน้ำ ครั้นผมเอ่ยปากถามว่าเคยมีนักโทษแหกคุกบ้างหรือเปล่า ก็ได้คำตอบว่าไม่ปรากฏ

ตอนบ่ายของวันเดียวกัน ผมยังได้สัมภาษณ์ **คุณศิริกุล คุณปกรณ์** แห่งร้านกิมพาศิษย์ ซึ่งขณะนั้นอายุ 68 ปี โดยเธอเล่าว่าเคยมองเห็นกิจกรรมของนักโทษข้างในจากชั้นบนของตึกอาคารกิมพาศิษย์ที่ตั้งอยู่ค่อนข้างด้านหลังของเรือนจำเช่นกัน

คุณครูอัญชัน ศรีวิชัย ซึ่งผมได้สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ. 2562 ก็เป็นบุคคลหนึ่งที่มีความทรงจำเรื่องเรือนจำริมถนนอินทวงยศ ดังผมจะยกเสียงเล่ามาแสดงประกอบด้วย

ผู้สัมภาษณ์ (อาชญาสิทธิ์): คุณครูเห็นตรงบริเวณพิพิธภัณฑ์ ที่ว่าเมื่อก่อนเคยเป็นคุกไหมครับ

คุณครูอัญชัน: เห็นได้ เห็นค่ะ เป็นคุกเก่า มีรั้วไม้ อาคารที่นักโทษอยู่ก็เป็นไม้ อยู่ในเมืองนะ แล้วก็ข้างบนจะมีลาดหนาม พอสี่โมงเย็น ก็จะมีเจ้าหน้าที่ ยาม ตำรวจ เอาที่นอนไม้ผลัดเวรกันเฝ้า เขาก็จะมีประมาณ 5 นาย เข้าแถวเดินตบเท้ามาจากโรงพัก จากสถานีตำรวจ แล้วก็มาเปลี่ยนยาม

ผู้สัมภาษณ์ (อาชญาสิทธิ์): เดินมาเปลี่ยนเวรยามนี้ วันละกี่หนครับ

คุณครูอัญชัน: เปลี่ยน 3 ชั่วโมงละครั้ง

ผู้สัมภาษณ์ (อาชญาสิทธิ์): เอ๊ะ แต่คุณมันเป็นไม้ จะแข็งแรงหรือครับ

คุณครูอัญชัน: แข็งแรง

ผู้สัมภาษณ์ (อาชญาสิทธิ์): เคยมีนักโทษแหกคุกออกมาบ้างหรือเปล่าครับ

คุณครูอัญชัน: ไม่มีค่ะ เป็นไม้ เรือนจำเป็นไม้หนา ๆ หนัก ๆ แล้วมียามเฝ้า

ผู้สัมภาษณ์ (อาชญาสิทธิ์): ยามที่คอยเฝ้าก็คือตำรวจใช่ไหมครับ

คุณครูอัญชัน: ไม่ใช่ตำรวจ แต่เขาจะอยู่บนป้อมยาม

ผู้สัมภาษณ์ (อาชญาสิทธิ์): อ้อ บริเวณด้านหน้าตรงทางเข้า ก็มีป้อมยามด้วยหรือครับ

คุณครูอัญชัน: คล้าย ๆ จะเป็นผู้คุมอะไรอย่างนี้

ผู้สัมภาษณ์ (อาชญาสิทธิ์): ตอนคุณครูยังเด็ก ๆ มันดูน่ากลัวไหมครับ การมีคุกตั้งอยู่กลางเมืองเลย

คุณครูอัญชัน: อยู่กลางเมือง ตรงรอบๆบริเวณที่เป็นพิพิธภัณฑสถานเดี๋ยวนี้

ผู้สัมภาษณ์ (อาชญาสิทธิ์) 1: ผมสังเกตดูจากทุกวันนี้ เนื้อที่อาณาบริเวณก็ไม่ได้กว้างใหญ่มากนัก

คุณครูอัญชัน: หกโมงเช้าหกโมงเย็น ก็จะมีตำรวจมาเปลี่ยน เป็นหัวหน้ายื่นหัวแถว แล้วอีกสี่นายเขาเดินเรียงแถวถือปืน

ผู้สัมภาษณ์ (อาชญาสิทธิ์): ถือปืนอะไร ปืนยาวหรือครับ

คุณครูอัญชัน: ปืนยาว

ในปี พ.ศ. 2512 ได้มีการย้ายเรือนจำจังหวัดลำพูนไปตั้งอยู่ที่ถนนจามเทวี ตำบลริมปิงแทน หากเสียงเล่าจาก **คุณมาลี** ระบุว่ายังคงมีนักโทษกลุ่มเล็ก ๆ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นนักโทษชราตกค้างอยู่ที่คุกกลางเวียงบ้าง จวบจนกระทั่งพื้นที่ตรงนั้นถูกนำมาสร้างเป็นพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติหริภุญไชย แล้วเปิดให้บริการช่วงต้นทศวรรษ 2520 เค้ารอยของคุณเก่าแก่กลางเวียงจึงไม่หลงเหลืออีกต่อไป เว้นเสียแต่จะยังคงแนบแน่นในความทรงจำของชาวลำพูนที่ทันได้เห็นเรือนจำแห่งนี้

(เรือนจำริมถนนอินททยงยศ กลางเมืองลำพูน, ภาพจาก www.correct.go.th)

ทั้งสองบริเวณบนถนนอินททยงยศแห่งเมืองลำพูนที่ผมรู้สึกสนใจตั้งสหายมาแล้ว ย่อมเป็นตัวอย่างของการพิจารณาถึงสถานที่ซึ่งปัจจุบันมองเห็นเป็นสิ่งหนึ่ง แต่ด้วยพลังของข้อมูลและเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ก็จะช่วยเปิดดวงตาให้เราสามารถมองเห็นความเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่เคยดำรงอยู่มาก่อนหน้านี้

ฉะนั้น ผมจึงมองเห็นภาพ “กาด” และ “วิก” ของ **เจ้าวรทัศน์ ณ ลำพูน** คณะละครเร่จากเวียดนาม ผุดพวยขึ้นมาจากการเฟื่องมองธนาคารกรุงเทพ สาขาลำพูน ขณะเดียวกันก็มองเห็นภาพเรือนจำหรือคุกไม้กลางเวียงเด่นหราขึ้นมาจากการจับจองอาคารพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ หริภุญไชย

ราวกับว่าปากคำของชาวลำพูนอาวุโสที่ผมรับฟัง ได้ดลบันดาลและชุบชีวิตชีวาให้กับเมืองเก่าอย่างลำพูนขึ้นมาอีกครั้ง ท่ามกลางบรรยากาศของลมหายใจใหม่ๆที่กำลังก้าวอย่างต่อไปสู่วันข้างหน้า

ลำพูนจึงเป็นดินแดนที่รอคอยการเข้ามาสัมผัสค้นหา และเสียงเล่าจากความทรงจำของชาวลำพูนยังคงทยอยสร้างเรื่องราวให้เรียนรู้

ผู้เขียน

อาชญาสิทธิ์ ศรีสุวรรณ

เอกสารอ้างอิง:

จดหมายเหตุเสด็จพระราชดำเนินเลียบบมณฑลฝ่ายเหนือ พระพุทธศักราช 2469. พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2474.

วรทัศน์รำลึก. อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พณ ฯ เจ้าวรทัศน์ ณ ลำพูน อธิบดีรัฐมนตรีสั่งราชการกระทรวงมหาดไทย และ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดลำพูน พระราชทานเพลิงศพ ณ เมรุสุสานบ้านหลวย นครลำพูน เมื่อวันที่ 28 เมษายน พ.ศ. 2508 ตรงกับวันพุธ แรม 12 ค่ำ เดือน 5 ปีมะเส็ง. เชียงใหม่ : ข้างเผือกการพิมพ์, 2508.

สมุดภาพ รัชกาลที่ 7 เสด็จฯ เลียบมณฑลพายัพ พ.ศ.2469. ศ.(พิเศษ) ธงทอง จันทรางศุ บรรณาธิการและผู้บรรยายภาพ. กรุงเทพฯ : สถาบันพระปกเกล้า, 2561.

สุนทรเทพกิจจารักษ์, พระยา. **ระยะทางไปมณฑล ภาคพายัพ พระพุทธศักราช ๒๔๖๕.**พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2466.

สัมภาษณ์:

ไถน เตชะพันธุ์. สัมภาษณ์โดย อาชญาสิทธิ์ ศรีสุวรรณ และภาสกร สังกข์ศร. 26 มิถุนายน 2562.

มาลี เทพมณี. สัมภาษณ์โดย อาชญาสิทธิ์ ศรีสุวรรณ และภาสกร สังกข์ศร. 25 มิถุนายน 2562.

เมืองใจ เสาวภาชี. สัมภาษณ์โดย อาชญาสิทธิ์ ศรีสุวรรณ และภาสกร สังกข์ศร. 26 มิถุนายน 2562.

ศิริกุล คุณูปการพันธ์. สัมภาษณ์โดย อาชญาสิทธิ์ ศรีสุวรรณ และภาสกร สังกข์ศร. 25 มิถุนายน 2562.

แสงเดือน เพ็ชฌุไพศิษฐ์. สัมภาษณ์โดย อาชญาสิทธิ์ ศรีสุวรรณ และภาสกร สังกข์ศร. 24 มิถุนายน 2562.

อัญชัน ศรีวิชัย. สัมภาษณ์โดย อาชญาสิทธิ์ ศรีสุวรรณ และภาสกร สังกข์ศร. 1 สิงหาคม 2562.